

svoje pa so prispevale tudi številne epidemije kužnih bolezni. Konkurencu na Jadranu je še dodatno zaostril nagli razvoj Trsta, ki so ga spodbujali Habsburžani. Benetke so vse te krize skušale rešiti predvsem z večanjem davkov, vendar je le malo tega denarja našlo pot nazaj v istrske komunske blagajne za potrebe posodobitve poljedelstva, gospodarstva in infrastrukture v Istri. Stanje se je nekoliko izboljšalo šele v drugi polovici 18. stoletja.

Knjiga Davki nam pijejo kri predstavlja zanimivo branje tako za ljudi, ki bi si radi ustvarili popolnejšo sliko o zgodovini severozahodnega dela Istre, kot tudi za vse tiste, ki se poklicno ukvarjajo z iskanjem, raziskovanjem in hranjenjem virov o tem multietničnem prostoru. Če bi jo skušali postaviti v širši okvir, gre za eno od temeljnih del, ki se v celoti posvečajo vplivu beneške davčne politike na dežele, ki so po upravni ureditvi spadale v da'Mar. Na ta način Univerza na Primorskem, Znanstvenoraziskovalno središče v Kopru in njegova založba Annales nadaljujeta svoj program izdajanja publikacij, ki se intenzivno ukvarjajo z interdisciplinarnimi raziskavami preteklosti Istre in s tem kljubujejo statičnim državnim mejam, ki dandanes delijo ta nekdanj enotni prostor.

Maja Gombač

Slovenska mesta skozi čas. Slovene Towns Through Time (Publikacije Arhiva Slovenije. Katalogi. Zvezek 23), Ljubljana 2005, 271 str. Zamišl, izbor gradiva in teksti Vladimir Kološa, Andrej Nared

Ne dogaja se pogosto in še zlasti ne v slovenskih arhivskih logih, da bi kakšna razstava, še preden si jo je lahko ogledalo domače občinstvo (4. oktobra 2005 v Celju), doživela kar tri postavitve v tujini in bi povrh tega prepotovala tolikšen del sveta. Tem bolj nenavadno se zdi, da je bila razstava Arhiva Republike Slovenije "Slovenska mesta skozi čas" prvič predstavljena v Pekingu, nato pa v Skopju, Varšavi in poljskem Opolu, pred njo pa so vsaj še štiri gostovanja po Evropi in Južni Ameriki. Kot neke vrste nadomestilo za njeno "nenavzočnost" na domačih tleh je letošnje pomlad zagledal luč sveta zajeten, oblikovno in slikovno razkošen razstavn katalog. V celoti dvojezična izdaja z slovenskim in angleškim besedilom sledi poslanstvu same razstave, namenjene predvsem obiskovalcem, ki vedo o Sloveniji in Slovencih malo ali nič. Tako je bralcu v uvodnem delu postreženo z osnovnimi zgodovinskimi in geografskimi podatki o naši državi (nekateri so sicer žal že zastareli), sam katalog pa po oblikovni plati ne skriva izrazitega promocijskega namena. Glavno besedo imajo namreč upodobitve v najrazličnejših tehnikah, nastale v skoraj poltisočletnem časovnem razponu od začetka 16. do zadnjih let 20. stoletja. Pritegnejo zlasti s svojo barvitostjo, kakovostnimi reprodukcijami in izdatno odmer-

jenim prostorom, saj je vsaki sliki namenjena samostojna stran velikega formata. Katalog je tako na prvi pogled predvsem paša za oči, vendar po vsebinski plati še zdaleč ni samo to. Reprodukcijske motivov so dovolj kakovostne, da bodo lahko zadostile tudi študijskim namenom, natančne navedbe hranišč pa so dober kažipot k virom, ki niso samo arhivski. Skoraj polovico od skupaj 256 razstavnih eksponatov sta avtorja našla v fondih in zbirkah Arhiva Republike Slovenije, sicer pa je gradivo za razstavo prispevalo kar dvajset ustanov doma in v tujini.

Kot sta avtorja razstave zapisala v predgovoru, sta pri izbiri mest upoštevala tri glavne kriterije: velikost in zgodovinski pomen mesta, ohranjenost za razstavo primernega gradiva in teritorialno uravnoveženost. Tak pristop je na koncu izluščil 16 mestnih naselij, vendar dve ne veljata za zgodovinski v ožjem pomenu besede, saj je njun naziv mesto šele pridobitev industrijske dobe. Desetim zgodovinskim mestom se nasprotno ni uspelo uvrstiti v izbor, med njimi tudi ne tako pomembna in slikovita, kot sta Piran ali Kamnik.

Vsebinska zasnova razstave stremi h kolikor je mogoče enotni predstavitvi izbranih mest, začenši z najbolj reprezentativno Ljubljano; sledijo druga mesta v abecednem zaporedju od Brežic do Škofje Loke. Vsako mesto uvaja reprodukcija srednjeveškega dokumenta, praviloma listine s katero zgodnejših omemb mesta oziroma kraja, če gre za poznejšo pridobitev mestnega naslova (Idrija in Postojna). Sledi krajši prikaz z besedilom, sklene pa ga srednjeveški ali zgodnjenovoveški mestni pečat (pri obeh nezgodovinskih mestih ga nadomešča Valvasorjeva upodobitev krajevnega grba), nato so v različnih tehnikah kronološko podane upodobitve; predstavitev vsakega mesta smiselno zaokrožata sodobni mestni načrt in letalski posnetek.

Oblikovno posrečena je opremljenost vsake strani z imenom mesta v zgornjem delu in s sedanjim mestnim grbom pod tekočo paginacijo strani; to omogoča za uporabnika prijazno preglednost. S praktičnega stališča sicer ne bi bilo odveč, ko bi na začetku ali na koncu kataloga našli še kazalo vseh 256 motivov (razstavnih eksponatov). Še bolj kot to bo malce zahtevnejši uporabnik pogrešal seznam najpomembnejše literature, ki bi se glede na čezmejno naravnost razstave ne nazadnje lahko omejil tudi samo na glavna tujejezična dela o Sloveniji.

V vsebinskem pogledu gre torej na eni strani za skromen besedilni del, zato pa ponujata razstava in katalog pester nabor motivov: za starejša obdobja v različnih grafičnih in risarskih oziroma slikarskih tehnikah, za 19. in 20. stoletje pa prevladajo katastrski in drugi načrti, fotografije in razglednice. Poleg klasičnih motivov, kot so Valvasorjeve vedute, franciscejski kataster ali panoramske fotografije, srečamo različne krajevne posebnosti in znamenitosti. Pri Postojni tako ne manjka motivov iz Postojnske jame, Idrijo predstavljajo med drugim načrti rudnika in njegovih naprav, pri mestih ob vodnih poteh sta na tak ali drugačen način poudarjeni rečna in morska plovba. Posebej pester je spekter mestnih vedut Kopra, začenši z

maketo mesta iz leta 1516, najzgodnejšo upodobitvijo katerega od naših mest sploh. Svoje mesto imajo poleg tega zaznamovanja "posebnih" dogodkov različne teže in odmevnosti: od zidave Pionirskega mostu na Ptujju med prvo svetovno vojno, do votivne slike škofjeloškega požara konec 17. stoletja in nepogrešljivega ljubljanskega velikonočnega potresa leta 1895. Glede na to, da srečamo tudi bližnje upodobitve posameznih objektov (npr. Orfejevega spomenika na Ptujju), pa kaže pripomniti, da bi bilo lahko več prostora odmerjenega ljudem, saj te v prvem planu v celoti pogrešamo.

Tudi ob ta hip razmeroma dobri ponudbi promocijskih knjig o naših mestih pričujoča razstava, predstavljena v reprezentativni knjižni obliki, že zaradi pristopa upravičuje svoje poslanstvo. Tem bolj bi si zato želeli, da bi se v kmalu razširila na prikaz vseh zgodovinskih mest slovenskega prostora, s čimer bi domača in tuja javnost dobili prvo zaokroženo delo te vrste.

Boris Golec

Dr. Fran Viljem Lipič, Osnovne značilnosti DIPSOBIOSTATIKE (Grundzuge zur Dipsobiostatik), oziroma predstavitev posledic zlorabe alkohola, Ljubljana 1834. Prevod, spremne študije in ponatis izvirnika (urednica Zvonka Zupanec Slavec, prevajalka Marjeta Oblak). Založba ZRC SAZU : Znanstveno društvo za zgodovino zdravstvene kulture Slovenije, Ljubljana 2005, 420 strani

Leta 2003 sta pri Znanstvenem društvu za zgodovino zdravstvene kulture Slovenije izšla prevod knjige z uvodnimi študijami in faksimile Topografija c.-kr. Deželnega mesta Ljubljane ljubljanskega zdravnikarja dr. Frana Viljema Lipiča. Druga prevedena knjiga istega avtorja Grundzuge zur Dipsobiostatik (Osnovne značilnosti DIPSOBIOSTATIKE) je bila predstavljena javnosti letos maja v okviru 8. Pinterjevih dni "Znanstveni pogled na rabo in zlorabo alkohola". Knjigo prav tako kot prvo bogatijo zanimive znanstvene študije in ponatis izvirnika. Pobudnica in urednica obeh vnovič izdanih in prevedenih knjig je Zvonka Zupanec Slavec. Skupaj s prevajalko Marjeto Oblak sta s prevodom in izdajo faksimilov starih pozabljenih in prezrtih knjig obudili iz pozabe knjigi, ki sta bili dostopni le izbrancem, in ju približali slovenski javnosti. Z natančno izbranim sodobnim izrazoslovjem in občutkom za jezik se je Marjeta Oblak znova izkazala kot izvrstna prevajalka. Iz uvodnih besed urednice Zvonke Zupanec Slavec izvemo, da je v pripravi za tisk tudi tretja Lipičeva knjiga, ki ima naslov Bolezni Ljubljančanov in je v nasprotju s prvima dvema napisana v latinščini. Izšla je dve leti po njegovem odhodu iz Ljubljane v Padovi. V njej je opisal medicinsko najzanimivejše bolnike iz svoje prakse.

Vse tri Lipičeve knjige so vezane na Ljubljano. Z

njimi nam je zapustil bogato kulturno, predvsem pa medicinsko dediščino prve polovice 19. stoletja. V prvi knjigi je popisal vso takratno naravoslovno, družboslovno in zdravstveno stvarnost Ljubljane. V drugi, ki velja za prvo znanstveno protialkoholno razpravo v svetovni literaturi, je znanstvenoraziskovalno preučil alkoholizem. Lipič se je izkazal ne le z natančnim in vestnim opisovanjem zdravstvenega stanja alkoholikov, ampak tudi kot strokovnjak za javno zdravstvo.

V prostor in čas Lipičevo delo umeščajo zanimive uvodne študije. Razprava Zvonke Zupanec Slavec o Lipičevem protialkoholnem prvencu je uvod v ostale spremne študije. Naslednji njen prispevek o *Alkoholizmu kot družbeni in zdravstveni nadlogi od starih civilizacij do sedanosti* je zanimiv prikaz kulture pitja alkoholnih pijač skozi čas in odnosa različnih verstev do alkohola. Avtorica je posvetila precej pozornosti zgodovinskemu pregledu protialkoholnega gibanja na Kranjskem. Gibanju se je na prelomu devetnajstega in dvajsetega stoletja pridružilo tudi društvo zdravnikov. Skupaj s Slovensko protialkoholno zvezo so poskušali vplivati na deželno vlado, da bi sprejela ustrezno zakonodajo.

Zdenka Čebašek-Travnik je v študiji *Kaj je dr. Lipič vedel o alkoholni politiki že pred 170 leti* strokovno ovrednotila Lipičevo znanje o alkoholni odvisnosti v času nastanka knjige in njegovo primerjavo s sedanjim časom. Sledita dva tuja prispevka Petra Andersona in Heinza-Eberharda Gabriela. Prvi proučuje možnosti preprečevanja zasvojenosti s pomočjo zdravnikov splošne prakse. Heinz-Eberhard Gabriel pa namenja v referatu *Rudolf Wlassak in VIII. Mednarodni kongres proti alkoholizmu na Dunaju 1901* pozornost avstrijskemu protialkoholnemu boju iz začetkov 20. stoletja in dunajskemu psihiatru alkoholologu Rudolfu Wlassaku, ki je bil organizator kongresa in leta 1919 ustanovni direktor "sanatorija za pijance" v Dunajski zdravstveni in negovalni ustanovi za duševne in živčne bolnike.

Marijan M. Klemenčič obravnava v prispevku *Vinogradništvo na Slovenskem v prvi polovici 19. stoletja različne zgodovinske, gospodarsko-družbene in kulturne razmere*, opisuje vinogradništvo in njegov vpliv na alkoholizem. Slovenijo uvršča med najbolj vinogradniške Evropske države takoj za Portugalsko in Italijo. Meni, da v Sloveniji v primerjavi z drugimi vinorodnimi deželami ni idealnih pogojev za gojenje trte, ker je premalo sonca in preveč dežja. Razčlenjena pokrajina pa ne omogoča plantažnega kmetijstva. V članku so opisane vinogradniške razmere v Lipičevem času, ko je prevladoval ekstenzivni način obdelave in je bil pridelek več ali manj odvisen od "nebeških sil". Vino je bilo v veliki meri "opij" za vinogradniški proletariat in male posestnike, ki so si z njim lajšali življenjsko bedo. Vino je bila edina dostopna pijača, ki je ustrezala težkemu fizičnemu delu kmetov in vinogradnikov.

V Lipičevi prevedeni izdaji Topografije smo zasledili, da se je Fran Viljem Lipič rodil v Novi Vesi na današnjem Slovaškem kot potomec beneško-kotorske